

Exilios e acollidas

XULIO VALCÁRCEL

xulioval@gmail.com

A novela de Graciela Ortega, "Arroz con leite á veracruzana", constitúe unha excelente cala histórica, con Veracruz e A Coruña como referentes.

Derrotada a república española, en 1939 milleiros de homes e mulleres tiveron que emprender o camiño do exilio. Francia foi unha estación provisional e dolorosa: campos de concentración, miseria, precariedade, incerteza... Porén, o presidente de México, Lázaro Cárdenas, ofreceuse a acollelos e a bordo do Sinaia, do Ipanema, do Mexique, "Os barcos do exilio", arribaron ao porto de Veracruz e a outros portos. Era o final dunha travesía e a posibilidade dun novo comezo. Atrás quedaban rúas, fogares, oficios, amizades e unha patria perdida, agora territorio prohibido. Porque o exilio non consiste simplemente en marchar, consiste en levar con nós un lugar que xa non existe. O desterrado vive, inevitablemente, entre dúas xeografías: a real, que palpa cada mañá, e a interior, que o acompaña o resto dos seus días.

A política solidaria impulsada por Lázaro Cárdenas permitiu que atopasen en México o que en España se lles negaba. Profesores, intelectuais e artistas incorporáronse ao tecido cultural, ocupando postos de responsabilidade no ensino e nos medios de comunicación, erguendo plataformas e fundando revistas

(entre outras, "Vieiros", promovida por Carlos Velo, Luís Soto e Florencio Delgado Gurriarán, con Arturo Souto como director artístico). Universidades, colexios, editoriais e outras institucións aproveitaron o seu talento e creatividade. José Gaos denominounos "transterrados": perderan unha "terra" pero atoparon outra na que a lingua e demais afinidades lles permitiron volver enraizar. Do encontro entre os saberes que chegaban e a vigorosa realidade intelectual que os recibía, abrollou unha fecunda relación. Non se trataba unicamente de preservar o pasado, cumpría impedir que a derrota significase tamén o esquecemento.

Nesa encrucillada móvese a novela de Graciela Ortega (Medulla Editorial. A Coruña, 2026. 320 páx.) con especial habelencia e significación. A través dunha saga familiar que afunde as súas orixes no século XVIII, a autora converte a peripecia dunha familia nun xeito de percorrer a Historia. Sucédense as xeracións, cambian os nomes, mudan as circunstancias e os países, pero permanece unha corrente subterránea: a necesidade de saber de onde vimos para comprendermos quen somos. E nesa longa viaxe, Veracruz adqui-

re unha dimensión simbólica: cidade golpeada repetidas veces por diferentes avatares e outras tantas reconstruída, convértese en refuxio, esperanza e promesa. Fronte á Coruña, que permanece na memoria como territorio perdido e añorado, Veracruz representa a posibilidade dunha nova pertenza. Non unha substitución, unha suma.

Dúas terras

Como afirma o filósofo Gaos, as raíces humanas poden bifurcarse e medrar simultaneamente en

dúas terras. Así, Galicia e México, A Coruña e Veracruz deixan de ser extremos afastados dun océano que as separa, para erixirse nas dúas beiras dunha mesma memoria familiar.

Dun lado permanece aquilo que a guerra interrompeu; do outro, abrolla a gratitude pola oportunidade recibida.

Esa é, se cadra, a mellor lección que nos ofrece esta novela de Graciela Ortega: que a identidade non se constrúe elixindo entre unha Terra e outra, senón aceptando as dúas.

Ilustración de Gosia Trebacz | CEDIDA